

POSUDOK OPONENTA HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma habilitační práce	Psycholingvistika: Determinanty osvojovania si a učenia sa cudzieho jazyka a kultúry
Autorka:	PaedDr. Eva Stranovská, PhD
Oponent Pracoviště	Doc. PhDr. Věra JANÍKOVÁ, Ph.D. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

1. Úvod

Aktuálnost tématu

K prioritám současné evropské vzdělávací politiky patří bezesporu podpora cizojazyčné výuky. Schopnost komunikovat minimálně ve dvou cizích jazycích je odrazem společenských potřeb a odpovídá obecně sdíleným společenským očekáváním. Na tyto potřeby a očekávání reaguje i výzkum procesů osvojování a učení se cizím jazykům, v němž se tak objevují nová témata, která se zvýšenou intenzitou reflektují nejnovější poznatky těch vědeckých disciplín, které tyto procesy osvětlují. V posledních desetiletích zásadním způsobem ovlivnily nazírání na učení a osvojování jazyků zejména tzv. neurovědy, mezi nimiž jedno z čelných míst zaujímá psycholingvistika, která teoreticky ukotvuje současný na žáka orientovaný přístup k cizojazyčné výuce a pro empirický výzkum poskytuje nové podněty pro hlubší poznání procesů učení a osvojování jazyků probíhajících u jednotlivých žáků. Téma habilitační práce lze proto označit za **aktuální** s vysokou mírou možnosti aplikace do edukační praxe.

Cíl habilitační práce

Hlavním **cílem** habilitační práce je představit širší teoretický rámec složitých procesů učení a osvojování cizím jazykům a výsledky psycholingvisticky orientovaného výzkumného šetření, jehož tématem bylo zkoumání vlivu vybraných determinant na rozvoj cizojazyčné komunikační kompetence. Cíle bylo dosaženo.

Struktura habilitační práce

Předložená habilitační práce ve formě publikované vědecké monografie představuje problematiku determinantů/ činitelů ovlivňujících osvojování a učení se cizím jazykům z pohledu psycholingvistiky, která je v současnosti vnímána jako jedna z klíčových pomocných vědeckých disciplín didaktiky cizích jazyků.

Práce je rozdělena do dvou částí. V první z nich jsou uvedena *teoretická východiska* procesů osvojování a učení se jazykům a široká paleta determinantů těchto procesů, které autorka kategorizuje. Ve svém kategoriálním systému uvádí a podrobně charakterizuje tyto determinanty: (1) kognitivní (procesy vnímání, kognitivní struktury, myšlení a řeči, pozornost, představy, fantazie, paměť); (2) neurolingvistické (jazykové oblasti lidského mozku); (3) intrapersonální (individuální předpoklady pro učení se jazykům, kognitivní styl, učební typ, sebedůvěra); (4) afektivní (emoce); (5) konativní (motivace, postoje); (6) sociální (sociální a kulturní kontext vzhledem k osvojování a učení se cizím jazykům i jejich používání); (7) faktografické (věk, pohlaví, vzdělání, místo bydliště aj.). Tato teoretická východiska plně korespondují s následující výzkumnou/ *empirickou částí*, v níž je představeno několik studií v oblasti zkoumání vzájemných souvislostí mezi determinanty a jejich vlivu na osvojování a

učení se cizím jazykům. Autorka pro svůj výzkum zvolila determinanty kognitivní, interpersonální, konativní, sociální a faktografické. Pro ilustraci uvádím stručnou charakteristiku dvou šetření:

1. Zkoumání *konativních činitelů* v kontextu motivace a jeho vztahu k výkonu ve výuce německého a anglického jazyka na základní škole. Pro toto zkoumání byly formulovány dvě základní výzkumné otázky: 1. „V akej miere sa vyskytuje motivačné pôsobenie učiteľa na stupnici od veľmi dobrého motivačného pôsobenia k veľmi slabému motivačnému pôsobeniu v procese učenia sa cudziemu jazyku u žiakov? 2. Akou mierou motivácie výkonu, anxiózy brzdiacej a podporujúcej výkon v cudzom jazyku sa prejavujú žiaci základnej školy z hľadiska pohlavia a veku? Výzkum byl realizován v 5.-9. třídách ZŠ u 82 žáků. Byly použity následující výzkumné metody: dotazník motivace výkonu (Pardel 1992) a dotazník motivujícího působení učitele (Rottling, Sihelsky & Valocký 2002).
2. Zkoumání *kognitivních, intrapersonálních a faktografických* determinantů v kontextu kognitivní a verbální struktury u vysokoškolských studentů cizích jazyků. Jeho cílem je deskriptivní analýza kognitivních, jazykových a jiných proměnných (délka studia, ročník, pobyt v zahraničí). Zjišťovány byly korelace mezi jednotlivými nezávislými proměnnými, míra jejich vlivu na syntaktickou dovednost a míra úrovně syntaktických znalostí/ dovedností v závislosti na kognitivních a osobnostních proměnných. Výzkumnou metodou byla škála AACs, která měří schopnost vytvářet kognitivní strukturu, resp. myšlenkovou flexibilitu (Bar-Tal 1994, 1997).

Poznámky:

- Domnívám se, že v kapitole 2.5.1 není explicitně vymezen rozdíl mezi pojmy „motivace“ (v němčině Motivation) a „motivování“ (v němčině Motivierung), i když se to v textu implicitně objevuje. V české odborné literatuře se operuje pojmem „motivování“, kterým se rozumí zejména aktivita učitele, kterou motivuje své žáky (srov. např. Hrabal, Man & Pavelková 1989) nebo s pojmem „motivovanost“, který se orientuje na momentální stav motivace žáků. Zároveň se připouští, že toto výše uvedené vymezení je příliš úzké, neboť může zahrnovat širší kontext vytváření, udržování a stupňování motivace, které nutně nemusí být spjaty pouze s aktivitami učitele, ale mohou sem zasahovat i další proměnné, jako například jazyková politika, podmínky na škole či rozsah kontaktu s daným cizím jazykem apod.
- Dle mého názoru se autorce úspěšně zdařila nelehká úloha vytvořit kategoriální systém determinantů ovlivňujících učení se a osvojování si cizích jazyků, mimo jiné i proto, že řadu jednotlivých faktorů objevujících se v rámci kategorií není vždy možné jednoznačně přiřadit k určité kategorii, neboť se vyznačují některými specifiky, která přesahují prostor jakkoliv vymezené kategorie. Například faktor věku a jazyka – ve spojení s hypotézou kritického období – by mohl být zařazen i do kategorie intrapersonálních faktorů, stejně tak např. některé faktory ze zde uvedené kategorie faktografické determinanty by se mohly objevit v kategorii sociální determinanty (např. socioekonomický status). V práci byl výčet jednotlivých faktorů zdůvodněn a případně poněkud jiné členění nevnímám jako negativum práce, ale jako výzvu k odborné diskusi.

2. Náročnost zpracování řešené problematiky práce a posouzení úrovně zpracování práce

Rozsáhlý seznam použité literatury (31 stran) dokazuje, že autorka své ucelené kompendium teoretických poznatků vztahujících se k problematice osvojování a učení se jazykům z psycholingvistického hlediska sestavila na základě studia děl mnohých uznávaných

odborníků domácích i zahraničních, u nichž hledala oporu i pro svůj empirický výzkum, který uchopila z metodologického hlediska vhodně v rovině konceptualizace i operacionalizace. Domnívám se, že práci by prospělo a čtenáři usnadnilo orientaci v textu, kdyby autorka v úvodu empirické části nabídla shrnující strukturovaný design pro celou tuto část, kde by mj. v přehledu uvedla všechny výzkumné metody, kterých využívá.

Vzhledem k tomu, že ještě i v současné době je téma neurověd v odborné literatuře jak v rovině teoretické, tak i empirické v našem společném výzkumném prostředí (míněno Slovenská a Česká republika) zastoupeno pouze marginálně, nepatřilo zpracování řešené problematiky k jednoduchým úkolům. Autorka/ habilitantka se jej ale zhostila se ctí a lze konstatovat, že toto zpracování vykazuje odpovídající úroveň, a to v oblasti svého strukturování (logické) i způsobu zpracování prezentace výsledků výzkumných šetření (přehledné).

3. Přínos a úroveň výsledků práce

Předložená monografie je vědecky vyzrálou prací, která je přínosná pro rozvoj teorie didaktiky cizích jazyků i jejího empirického výzkumu a zároveň svými výsledky poskytuje cenné podněty pro edukační praxi. Konkrétně vyzdvihují:

- Aktuálnost volby tématu, které představuje v kontextu postkomunikačního přístupu k učení a vyučování cizích jazyků v teorii i empirii jedno ze stěžejních zaměření oborově didaktického výzkumu.
- Napojení na mezinárodní kontext, neboť v zahraničí je psycholingvistickému výzkumu věnována pozornost nepoměrně větší, v českém (dle svých skromných znalostí se odvažuji vyslovit názor, že i ve slovenském) kontextu je psycholingvisticky zaměřených studií velmi málo, zvláště pak v takovém rozsahu, jak je učiněno v předložené práci. Ta se jistě stane inspirací pro další vědecké pracovníky.
- Vlastní výzkumné šetření a jeho prezentaci v práci, kde autorka jasně a logicky formuluje výzkumné cíle, otázky, hypotézy, design jednotlivých šetření, výzkumný vzorek i metody sběru a zpracování dat.
- Využitelnost výsledků výzkumu nejen pro vědeckou obci, ale i pro učitele (cizích) jazyků.
- Komplexní přístup ke zkoumané problematice.
- Vytvoření vlastního kategoriálního systému determinantů ovlivňujících procesy osvojování a učení se cizím jazykům.

4. Posouzení formální stránky práce (jazyk, styl, struktura)

Práce vykazuje jazykovou úroveň, která odpovídá stylu vědeckého (akademického) psaní. Rovněž její struktura je logická, zpracování a prezentace výsledků výzkumu je přehledné. V této souvislosti si však dovoluji vyslovit dva podněty k zamyšlení:

- a) Na vědeckou monografii jsou kladeny určité požadavky. Mj. by měla obsahovat věcný a/ nebo jmenný rejstřík, v poslední době bývá zvykem, že je v závěru uváděno i anglicky psané shrnutí (summary). Samozřejmě respektuji zvyklosti jiných vědeckých pracovišť, nepovažuji tuto absenci za zásadní nedostatek, ale domnívám se, že by uvedením těchto součástí práce nabyla ještě vyšší kvality (jako recenzentka publikace jsem si vědoma toho, že jsem zřejmě na tuto formální stránku důsledně neupozornila).
- b) Přínosným, i když zároveň poněkud diskutabilním, se jeví v závěru práce uvedený *Slovník termínov*. Za vhodné považuji, kdyby se k termínům autorka precizněji vyjádřila vyslovením svého stanoviska a vzhledem k tomu, že některé z nich jsou vymezeny prostřednictvím téměř plně přejatého textu z jiných zdrojů, měly by být tyto zdroje uvedeny (např. „psycholingvistika“).

5. Několik otázek:

1. V práci se používá pojmů „osvojování si jazyka“ a „učení se jazyku“ (Erwerb, acquisition x Lernen, learning), které jsou vysvětleny a je odkazováno na jejich „autora“ (Krashen). Nicméně mezi odborníky nevládne shoda a ne všichni tyto pojmy přijímají tak, jak je formuloval Krashen. Můžete uvést příklady terminologie, která bývá v této souvislosti považována za výstižnější?
2. Jedním z významných odborníků, kteří se v německém kontextu zabývají bádáním v oblasti faktorů, které ovlivňují procesy osvojování a učení se cizím jazykům, je Claudia Riemer. Ve své publikaci *Individuelle Unterschiede im Fremdspracherwerb* (1997) hovoří o individuálních zvláštích ve vztahu k výše uvedeným procesům a nabízí rovněž jejich kategorizaci (hovoří o faktorech, které tyto procesy ovlivňují). Můžete prosím stručně porovnat Váš kategoriální systém se systémem C. Riemerové? V čem se shodujete? Kde vidíte rozdíly?
3. V empirickém výzkumu je představeno několik studií v oblasti zkoumání vzájemných souvislostí mezi determinanty a jejich vlivu na osvojování a učení se cizím jazykům. Výzkum byl realizován na základních školách a na Univerzitě Konstantína Filozofa v Nitře. Označila byste (na základě teorie i vlastního pozorování) v těchto dvou prostředích způsob získávání cizojazyčné komunikační kompetence spíše jako učení nebo osvojování? Nebo je v tomto kontextu vnímáte jako synonyma? (viz v teoretické části k vymezení obou pojmů).
4. K sociálním determinantům řadíte schopnost tvorby řečových aktů (mj. s. 203). Můžete prosím stručně vysvětlit, co se pod tímto označením skrývá?
5. V textu je uvedeno: „Už päťtisíc rokov sa ľudstvo učí cudzie jazyky.“ Můžete prosím stručně ozřejmit tento „začátek“?

6. Závěr

Eva Stranovská je badatelkou mladší generace, která svými teoretickými i empirickými výzkumy prokazuje, že je erudovanou odbornicí v oblasti výzkumu didaktiky cizích jazyků, v jehož rámci dokáže identifikovat aktuální výzkumná témata. Výsledky jejího dlouholetého bádání významným způsobem přispívají ke zvýšení prestiže slovenského výzkumu didaktiky cizích jazyků v mezinárodním srovnání. V neposlední řadě jistě přispějí ke zvyšování kvality cizojazyčné výuky na školách různého typu.

7. Návrh na udělení vědecko-pedagogického titulu docent

Vědecká monografie Evy Stranovské „Psycholingvistika: Determinanty osvojovania si a učenia sa cudzieho jazyka a kultury“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce. Na základě této skutečnosti a s přihlédnutím k dalším činnostem vědeckého a pedagogického charakteru předložených v habilitačním spise navrhuji **udělit** kandidátce vědecko-pedagogický titul docent.

V Brně, 19.1.2013

doc. PhDr. Věra Janíková, Ph.D.

